

**ТЕЙЛӨӨ КЕСИБИНДЕГИ СТУДЕНТТЕРДИ ДАЯРДООДОГУ МААЛЫМАТТЫК
КОММУНИКАЦИЯЛЫК ТЕХНОЛОГИЯНЫ КЕСИПТИК ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНДӨ
КОЛДОНУГА ОКУТУУНУН АБАЛЫ**

*Мамбетакунов У.Э., п.и.д., доцент.,
Бишкек финансы академиясы,
Кулуева Ф.Ш.-Экономика жана сервис
колледжинин окутуучусу*

Түйүндүү түшүнүктөр: тейлөө чөйрөсү, атайын орто окуу жайы, маалыматтык коммуникациялык технологияны колдонуу.

Дүйнөлүк тенденциядагы коомдун өнүгүү стадиясында массалык глобалдык коммуникациянын өтө ылдамдануу өнүгүшү адам баласынын иш аракеттеринин бардык тармактарында анын ичинен тейлөө тармагында да маалыматтык коммуникациялык технологияларды (МКТ) колдонулушу менен мүнөздөлөт.

Кыргыз коомунун атуулдарынын дүйнөлүк көз карашынын маалыматтуулукка калыптануусу Кыргызстандын маалымат мейкиндигине сүңгүп киришинин маанилүү шарты катары каралат. Азыркы замандагы экономиканы маалыматташтыруу багытынын бирден-бир приоритети жана жалпысынан белгилегендей, экономиканын тармактарындагы калкты ар тараптуу тейлөөдө жана тейлөө чөйрөсүнүн бардык тармактарын заманбап деңгээлинде маалыматташтыруу - тейлөө кесибине окуган студенттерди талапка ылайык даярдоо болуп саналат. Орто кесиптик окуу жайларында тейлөө тармагы боюнча адистик өзүнчө тайпага бөлүнгөн, алар:

шифр	Адистик
2711	«Коомдук тамактануунун азык-түлүк технологиясы» - «Ашпозчу», «Ашпозчу-кондитер», «Официант», «Бармен»
2307	«Туризм» - «Туризмди уюштуруу», «Мейманкаларды тейлөө»

Биздин оюбузча, тейлөөнүн иш аракеттеринин спецификасын аныктоо жана МКТ тейлөө мекемелеринде жайылтуу багытын жана колдонуу мүмкүнчүлүгүн табуу зарыл.

«Тейлөө чөйрөсү» деген түшүнүктү талдап көрсөк, «тейлөө- ар түрдүү чөйрөдөгү калкка күнүмдүк жашоосунун керектөөсү үчүн кызмат көрсөтүү», «чөйрө-бир нерсени таратуунун чеги жана аракеттердин аймагы» [1]. В.Г. Федцов [8] белгилегендей: «Тейлөө чөйрөсү- калкка кызмат көрсөтүүгө багытталган экономикалык тармактар жыйындысы. Тейлөө чөйрөсүндөгү чоң экономикалык секторлордун катарына: соода, финансы, транспорт, саламаттыкты сактоо, көңүл ачуу жан спорт индустриялары, илим жана билим берүү тармагы, башкаруу мекемелери кирет.

Тейлөөнүн иш аракеттеринин классификациялары: турмуш-тиричилигиндеги кызматтары, оор жүк жана жүргүнчүлөрдү ташуу, байланыш-почта, турак-жай коммуналдык кызматтары, билим берүү жана маданият системасынын кызматтары, туристтик экскурсиялык кызматтары, спорт жана дене тарбия кызматтары, медициналык жана санатория - ден соолукту чыңдоо кызматтары, укук коргоо кызматтары кирет.

Биздин изилдөөбүз боюнча кызмат көрсөтүүнүн аныктамасын төмөндөгүдөй негиз катарында келтиребиз: «...муктаждыкты канаттандыруу жана кардарлардын талаптарын аткаруу үчүн белгилүү бир баага жана толук бүтүмдүккө ээ болуучу иш (чаралардын жыйындысы), андыктан бул аныктаманын негизинде ишмердүүлүк мамилеси белгилениш керек [7].

Функционалдык багытталыш боюнча: Кызмат көрсөтүү, өндүрүшкө багытталган (күзөт, оңдоп-түздөө, банктык, ишкердик жана башка сыяктуу); соода кызматы (дүң жана чекене сатуу); жашоонун ыңгайлуулугун камсыз кылуу (үй-бүлөлүк күнүмдүк тиричилигине байланыштуу атуулдары тейлөө); социалдык кызмат көрсөтүү (транспорттук, эсеп-кысапчылык, байланыш-почта, билим берүү, маалыматтык); маданий кызмат көрсөтүү (илимий таанып-билүү кызматы, оюн-шоок жаатындагы көркөм-эстетикалык кызмат).

«Тейлөө ишмердүүлүгү кардарлардын талаптарын жекелештирүү, даана ачык көрсөтүү тенденциясына шарт коюу менен өзгөчө динамикалуу болуп эсептелет. Азыркы замандагы тейлөөнүн деңгээли – бул кардарлардын индивидуалдык, өздүк суроо-талаптарын канаттандыруу. Мындай багыттуулук мекемелерди ар дайым кызмат көрсөтүүлөрдүн ассортименттерин кеңейтүүгө, алардын сапаттын жогорулатууга суроо-талаптарды алдын ала аныктоого, ал эми аны калыптандырууга жана улам улам кайталоого аргасыз кылат.

Атайын орто окуу жайларында тейлөө кесибинде окуган студенттерди даярдоодо МКТны кесиптик ишмердүүлүккө колдонуунун методикасында тейлөө ишмердүүлүгүндө бөлүнүп чыккан өзгөчөлүктөрүнүн чагылдыруусун табуу керек.

Тейлөө чөйрөсүнүн адиси профессионалдык иш аракетинде: МКТны колдонууда тейлөөнүн ар кандай түрлөрүн аткаруу менен маалыматтык өз аракеттешүүлөрдүн глобалдык чөйрөсү сыяктуу телекоммуникациялык түйүндөрдүн маалыматтык ресурстардын мүмкүнчүлүгүн иш жүзүндө аткаруусу, тигил же бул тармактын маалыматтык чөйрөсүндө Web-технологиянын мүмкүнчүлүгүн кызмат көрсөтүүгө колдонуусу; тейлөө чөйрөсүнө колдонулуучу маалыматтык системалардын техникалык жана технологиялык багыттарынын өлчөмү менен бааланат. Ошонун менен бирге инновациялык моделдин иштелип чыгуусу менен ар кандай тейлөө ишмердүүлүк областында МКТны колдонуу методикасы өнүктүрүлөт.

Тейлөө ишмердүүлүгү экономиканын динамикалык чөйрөсүндө өзүнчө бир маанилүүлүгү мурда белгиленгендей эң жогорку мазмундагы маалыматтык тармакты камтыйт. Ар кандай тейлөө мекемелеринин тармагында иш аракеттеринин маанилүү жана керектүү шарты болуп актуалдуу маалыматтарды чогултуу, сактоо, иштеп чыгуу жана берүү болуп эсептелет. Көпчүлүк тейлөө чөйрөсүнүн мекемелердин ийгилиги информациялардын ылдамдык менен алмашуу жана берилишинен жана анын актуалдуулугунан, өз учурунда кабыл алынышынан, тууралылыгы жана толуктуулугунан түздөн-түз күз каранды. Мына ошого байланыштуу бардык тейлөө фирмалары иш аракеттеринин ийгиликтүү болушу үчүн МКТны кеңири колдонууну туура көрүшөт.

Туристтик багыттагы фирмалар үчүн МКТны колдонуунун спецификасында кардарлардын талаптарын аныктоо боюнча маалыматтарды иш жүзүнө ашыруу, автоматташтырылган издөө жана суроо-талаптарды калыптандыруу үчүн маалыматтардын системасындагы маалыматтарды топтоо, маршруттарды иштеп чыгууга байланыштуу процесстерди моделдештирүү, кызмат көрсөтүүнүн түзүлүштөрү, мейманканаларда жана транспорттордо орундарды брондоштуруу жана ээлеп коюуга байланыштуу маалыматтык өз ара аракеттешүүлөр, маалыматтык системалардын жардамы менен турларды ишке ашыруу жана алга жылдыруу, турлардын баасын төлөөнү жана жабдып туруучулар менен келишимдерди түзүү процессин автоматташтыруу.

Ар кандай тейлөө мекемелеринде атандаштыкты жеңүү жөндөмдүүлүгүн жогорулатууда МКТ ны колдонуу эң керектүү шарт болуп эсептелет. Кардарларды тейлөөдө убакыттын үнөмдөлүшү, керектөөчүлөрдүн кызмат көрсөтүүлөргө болгон көп тандоосуна болгон сунуштардын келип чыгышы, кызмат көрсөтүүнүн сапатынын жогорулашы күтүлөт. Офистик иш аракеттерди автоматташтыруу процесстеринде МКТни интегрирлештирүү-кызматкерлердин иштөөсүн натыйжалуу болушуна жардам берет. Иш кагаздарын жүргүзүүнүн натыйжалуулугун арттыруу менен маалыматтарды электрондук иштеп чыгууда программалык камсыздоонун натыйжасында иш кагаздарын бат терүүдө убакытты үнөмдөө, каталарды оңдоо жана текшерүүдөн кийин кагаз бетине маалыматтарды чыгаруу. Буга окшогон электрондук таблицалар убакытты үнөмдөө менен көп өлчөмдүү сандык маалыматтарды чогултуу, анализдөө жана иштеп чыгуу, эсептеп чыгаруу үчүн керек. Бул системалар документтердеги эсептөө процессин ылдамдатуу жана калыптандыруу гана эмес кызмат көрсөтүүнүн баасын ылдыйлатышы да мүмкүн. Мультимедиялык технологияны колдонууда кызыккан клиенттерге кызмат көрсөтүүнүн ар кандай түрлөрүн тез жана көз көрүнө жарнама берсе болот.

Студенттерди окутууда иш тартибин жана билим берүүнүн сапатын жакшыртууну камсыздоочу негизги иш кагазы болуп эсептелген орто кесиптик окуу жайларындагы мамлекеттик окутуу стандарттарды тейлөө тармагындагы адистерди даярдоодо МКТны колдонууну анализдөө

максатында карап көрөлүк. Орто кесиптик окуу жайларындагы мамлекеттик окутуу стандарттар улуттук-регионалдык жана орто атайын кесиптик окуу жайларынын компоненттерин эске алуу менен адистиктин жалпы мүнөздөмөлөрүндө келечектеги адис билимге, билгичтүүлүккө, эпчилдүүлүккө ээ болуучу талаптар аныкталат: туристтик ишмердүүлүккө тийиштүү болгон негизги түшүнүктөрдү жана терминдерди кесипкөй колдоно билүүсү, туристтик тейлөө базарынын абалы, структурасы жөнүндөгү маалыматтарды издөө жана колдоно билүүнү; аймактын, өлкөнүн туристтик-рекреациондук жана курорттук ресурстары жөнүндө маалымат берүү; операциялык системада, MS OFFICE-офистик программасында иштей алуусу; кесиптик ишмердүүктө уюлдук программалар менен, техникалык каражаттар менен колдонуусу; прикладдык программа каражаттары менен иштөө, прикладдык программалардын натыйжалуулугун талдоо көндүмдөрүнө ээ болуусу.

Мамлекеттик билим берүү стандарты 2307 «Туризм» МКТны кесиптик ишмердүүлүгүнө колдонуу аспектинде туризм адисине төмөнкүдөй талаптар көрсөтүлгөн: «Өздүк жана кесиптик өсүшүнө, кесиптик маселелерди эффективдүү чечүүгө керек болгон маалыматтарды издөөнү жана колдонууну ишке ашырууну жайылтуу керек. Кесиптик ишмердүүлүгүндө маалымат-коммуникациялык технологияларды колдонуу. Кесиптик ишмердүүлүктө технологиялардын бат-бат алмашып туруу шарттарында багыт таба алуу»[2]. Мамлекеттик билим берүү стандарты 2711 «Коомдук тамактануунун азык-түлүк технологиясы» адистиги тейлөөнүн технологиялык процессин ишке ашыруу үчүн адистин маалыматтык технологияны колдонуу менен өзүнүн кесиптик ишмердүүлүгүн артырат [2].

Мына ошондуктан, тейлөө адистиги боюнча МКТнын областында билимге жана МКТны колдонууну билгичтүүлүгү кесиптик ишмердүүлүгүндөгү маселелерди чечүү үчүн талаптар мамлекеттик билим берүү стандартында белгиленген. Тейлөө чөйрөсүнүн адисин даярдоодо МКТны колдонуу жалпы математика жана табигый илимий багытындагы циклинде жана ошондой эле жалпы кесиптик цикл блогунда көрсөтүлгөн.

Колледждеги туризм адистигиндеги студенттер үчүн Информатика курсуна 48 саат практикалык сабак жалпы математикалык жана табигый илимий циклинде, ал эми “туризмдеги маалыматтык технологиялар”- 60 саат жалпы кесиптик циклинде берилген. “Информатика” негизинен тейлөө иш аракеттеринин спецификасын эске албастан информатиканын жалпы курсун окутуу менен чектелет. Бул курстун негизги максаты маалыматтык коомдун адистерин даярдоо. Мамлекеттик билим берүү стандартына ылайык бөлүмдөрдү окутуу үчүн маалымат түшүнүгү маалыматтарды жыйноо, иштеп чыгуу жана чогултуу, берүү процесстеринин жалпы мүнөздөмөлөрү; маалыматтык процессти иш жүзүнө ашыруунун маалыматтык жана техникалык каражаттары; функционалдык жана эсептөө тапшырмаларын аткаруу модели, алгоритм жана программалоонун негизги түшүнүктөрү; маалыматтар базасы, программалык камсыздоо жана программалоонун технологиясы; локалдык жана глобалдык түйүндөрдү окуп үйрөтүү эсептелет. Тейлөө ишмердүүлүгүндө МКТны жана информатиканын методдорун жана каражаттарын колдонуу өзгөчөлүктөрү туризмди башкаруу адистеринин жумушунун спецификасынын өлчөмү эске алынбаган. Мамлекеттик билим берүү стандартынын мазмунунда жана кыскача түшүндүрмөсүнө ылайык “Информатика” курсу боюнча даярдоо жыйынтыгы жогоруда айтылгандардан көрүнүп тургандыктан коомду маалыматташтыруу шартында МКТнын өздөштүрүү тейлөө адисинин кесиптик ишмердүүлүгүн эске албастан жөн гана колдонуучу аспект катары эсептелген [2].

Ал эми шифри 2711 «Коомдук тамактануунун азык-түлүк технологиясы» боюнча адистигинин студенттери үчүн жалпы кесиптик циклинин дисциплинасынын мамлекеттик билим берүү стандартында “Кесиптик ишмердүүлүктөгү маалыматтык технологиялар” – 64 саат, шифри 2307 «Туризм» адистиги боюнча ОКБ 3.Туризмдеги компьютердик технологиялар -60 саат берилген. Бул дисциплинада төмөнкү бөлүмдөрдү окутуунун божомолу берилген: Маалыматтык технологиялардын ыкмалары, принциптери, негизги милдеттери, мекемелердин уюшулган иштерине технологиялык процесстерге колдонулушу, издөө системалары, өздүк сайттарды түзүү боюнча программалар,

электрондук таблица, маалыматтар базасы, маалыматтык системалардын кесипке багытталып колдонулушу, кесиптик ишмердүүлүктүн конкреттүү түрү үчүн автоматташтырылган программаларды колдонуунун жолдорун үйрөтүү.

Б.а. бул курстардын айланасында маалыматтык жана коммуникациялык технологиялардын аппарат каражаттарын окутууга негизделген, ал билим тейлөө чөйрөсүнүн адисинин кесиптик ишмердүүлүгүнө пайдасы тийген менен бирок, МКТны тейлөө ишмердүүлүгүндө ийгиликтүү колдонуу үчүн жетиштүү болуп эсептелбейт.

Мына ошондуктан, студенттерди окутууда тейлөө чөйрөсүнүн келечектеги адистери болгону эки маалыматтык дисциплина окутулган менен башында айтылгандай информатиканын жалпы курсунда студенттердин адистиги жана тейлөө ишмердүүлүгүнүн спецификасы каралбаган. Мамлекеттик орто кесиптик окуу жайынын стандартында ачык-айкын көрсөтүлгөндөй бардык адистиктер үчүн бул курстун мазмуну бирдей. Ал эми орто кесиптик окуу жайынын окуу процессине киргизилген дисциплина “Кесиптик ишмердүүлүктөгү маалыматтык технологиялар” МКТнын тигил же бул түрлөрүн колдонуунун бардык суроолорун жалпысынан толук ачып бере албайт. Андан тышкары базалык даярдыгы бар студенттердин информатика жана маалыматтык технологиялар боюнча бир семестр бою (окуу планында сунушталгандай) берилген дисциплинаны милдеттүү деңгээлде өздөштүрүү мүмкүн эмес. Каралган дисциплина стандарттын компонентине кирет, андан тышкары стандартта регионалдык жана орто кесиптик компоненттер каралган, МКТны тейлөө ишмердүүлүгүнө колдонуудагы маалыматтык даярдыктар боюнча бир канча кошумча курстарды (студенттердин тандоосу менен) киргизүү мүмкүн болсо, анда “Кесиптик ишмердүүлүктөгү маалыматтык технологиялар” предметинин сааттарынын саны көбөйүшү мүмкүн. Ошол көбөйгөн сааттардын эсебинен: биринчиден, кесиптик ишмердүүлүккө МКТны колдонуунун спецификасын, экинчиден, МКТнын жардамы менен иш жүзүнө ашыруучу атайын программалык камсыздоону чагылдыруучу жана ошондой эле милдеттүү түрдө МКТны колдонуу менен өндүрүштүк практиканын зарылдыгын алдын ала карап чыгуу кесиптик ишмердүүлүктүн конкреттүү шартта алынган билими актуалдаштырылат. Студенттерди даярдоо 1-курстан баштап акыркы курска чейин уланышы мүмкүн. Тейлөө кесибинде окуган студенттер үчүн мамлекеттик орто кесиптик окуу жайларынын стандарттын анализдегенде тейлөө ишмердүүлүгүндө МКТны колдонууда бүтүрүүчүлөрдүн квалификациялык талаптарын алдын ала караштыруу мамлекеттик орто окуу жайларынын мазмунуна ылайык келбегенин тыянак чыгарсак болот. Ошондуктан, тейлөө чөйрөсүндөгү келечектеги адистерди даярдоодо орто окуу жайында бүтүрүүчүлөрдүн квалификациялык мүнөздөмөсүндө ылайык бекитилген стандартта МКТнын негизинде окуу процессиндеги студенттердин толук билимдердин алуусуна, билгичтүүлүгүнө, калыптануусуна ээ болуу зарылчылык келип чыгат.

Адабияттар:

1. Борисов А.Б. Большой энциклопедический словарь. –М.:Книжный мир. 2003.895 с
2. Государственный образовательный стандарт среднего и высшего профессионального образования КР, МОиН КР Приказ №472/1 от «5» августа 2008 г., рег.№71.Шифр 2307, «Туризм».
3. Ильина Е.Н. Туроперейтинг: Организация деятельности. Москва,»ФиС»-2005, 249 с.
4. Климова Е.А. Психология профессионала. Избранные психологические труды. -Москва. Институт прак. психологии, 1996, 400 с
5. Мамбетакунов, Э.М. Педагогиканын негиздери: Жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн окуу куралы. / Э.М. Мамбетакунов, Т.М. Сияев. Бишкек: Педагогика, 2008. – 304 б.
6. Положение о структуре и условиях реализации профессиональных образовательных программ профессионального образования в Кыргызской Республике, от 3 февраля 2004 года N 53.
7. Свириденко Ю.П. Сфера услуг: проблемы и перспективы развития в 4 т./ под ред. . Свириденко Ю.П.-М.: ВЕГА ИНТЕЛ XXI,2000.
8. Федцов В.Г. Культура сервиса: учебно-практическое пособие/ В.Г.Федцов. –М.:изд-во ПРИОР, 2000.-2008 с.

